De geschiedenis van de hangmat

E.Wijbrands 2026

De hangmat is een van de oudste slaapvoorzieningen ter wereld. Wat tegenwoordig vooral wordt gezien als een comfortabel attribuut voor in de tuin, heeft een lange geschiedenis die nauw verbonden is met de inheemse bevolking van Midden- en Zuid-Amerika, de Europese ontdekkingsreizen en vooral de scheepvaart.

De oorsprong: Midden- en Zuid-Amerika

De hangmat is oorspronkelijk afkomstig uit de inheemse culturen van het Caribisch gebied en Zuid-Amerika.
Archeologisch onderzoek wijst erop dat het gebruik van hangmatten duizenden jaren oud is. Sommige aanwijzingen gaan terug tot ongeveer 4000 jaar geleden.

De oorspronkelijke hangmatten werden vervaardigd uit natuurlijke materialen, zoals:
- Boombast en plantaardige vezels.
- Katoen.
- Vezels van verschillende palmsoorten.

Een bijzonder aspect is dat de hangmat niet alleen als slaapplaats werd gebruikt. In de inheemse culturen speelde hij ook een rol bij gastvrijheid, geneeskunde en sociale gebruiken..

Het ophangen van de slaapplaats had bovendien praktische voordelen. Men lag niet rechtstreeks op de vochtige grond en had minder last van insecten en kleine dieren.
De naam hangmat is afgeleid van het Spaanse ***hamaca***, dat weer afkomstig is van het Arawak-woord hamaka. De Arawak waren een inheemse bevolkingsgroep in het Caribisch gebied.

De Europese ontdekking van de hangmat (1492)

Toen Christoffel Columbus in 1492 het Caribisch gebied bereikte, maakten de Europeanen voor het eerst op grote schaal kennis met de hangmat.
De Europese zeelieden waren onder de indruk van de praktische voordelen. De hangmat was licht, eenvoudig op te hangen en kon gemakkelijk worden meegenomen.

De Spanjaarden namen de hangmat al snel over. Ook andere Europese ontdekkingsreizigers en kolonisten gingen hem gebruiken.
In de zestiende eeuw verspreidde de hangmat zich daardoor over de Atlantische Oceaan en naar Europa.

De hangmat in de Europese scheepvaart

De introductie van de hangmat in de Europese scheepvaart was een belangrijke ontwikkeling. Vooral op zeilschepen bleek de hangmat bijzonder geschikt. Op een zeilschip was de beschikbare ruimte beperkt. Een vaste slaapplaats met een bed (kooi) nam veel ruimte in beslag en men kon op een hevig slingerend schip gemakkelijk uit stapelbed rollen wat vaak serieuze kwetsuren tot gevolg had..

De hangmat bood verschillende voordelen:

- Ruimtebesparing
- Hangmatten konden overdag worden opgeborgen. Hierdoor bleef de ruimte beschikbaar voor andere werkzaamheden.

- Beweging van het schip

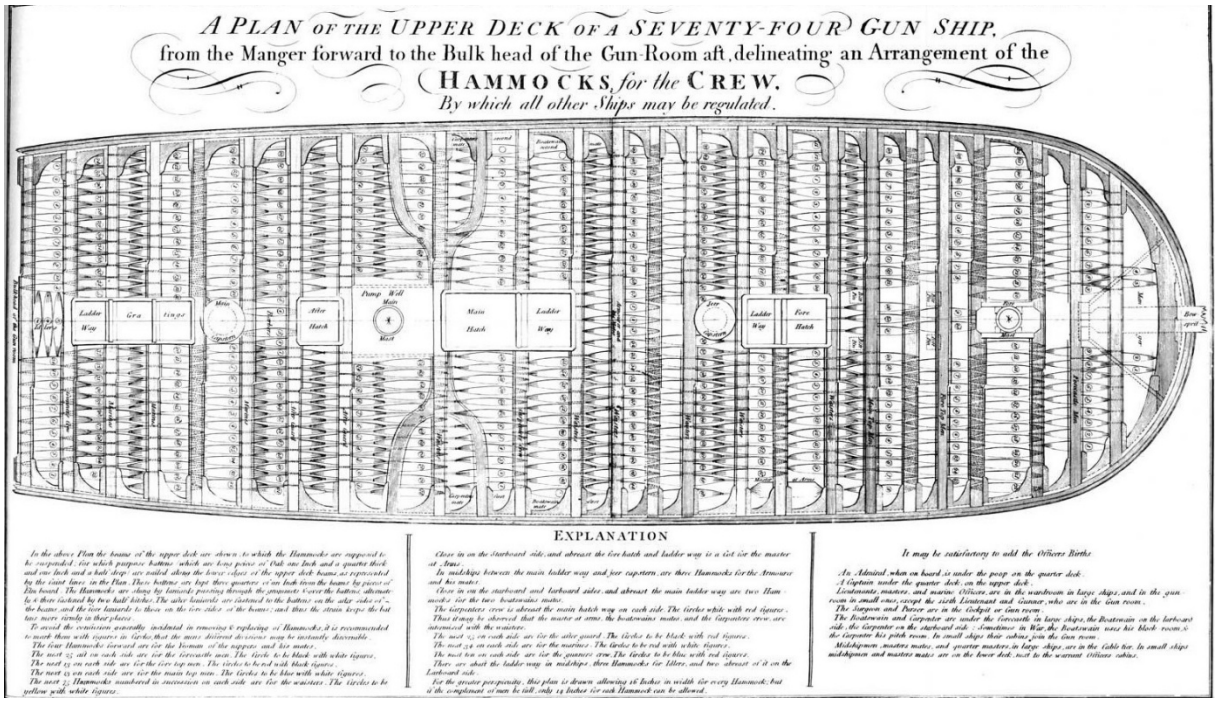
Een hangmat beweegt mee met het rollen en stampen van het schip. Daardoor kon een zeeman er bij zeegang comfortabeler in liggen dan in een vast bed.

- Hygiëne en ventilatie

De hangmat kon worden gelucht en schoongemaakt. Bovendien lag de zeeman niet rechtstreeks op een vochtige houten vloer.

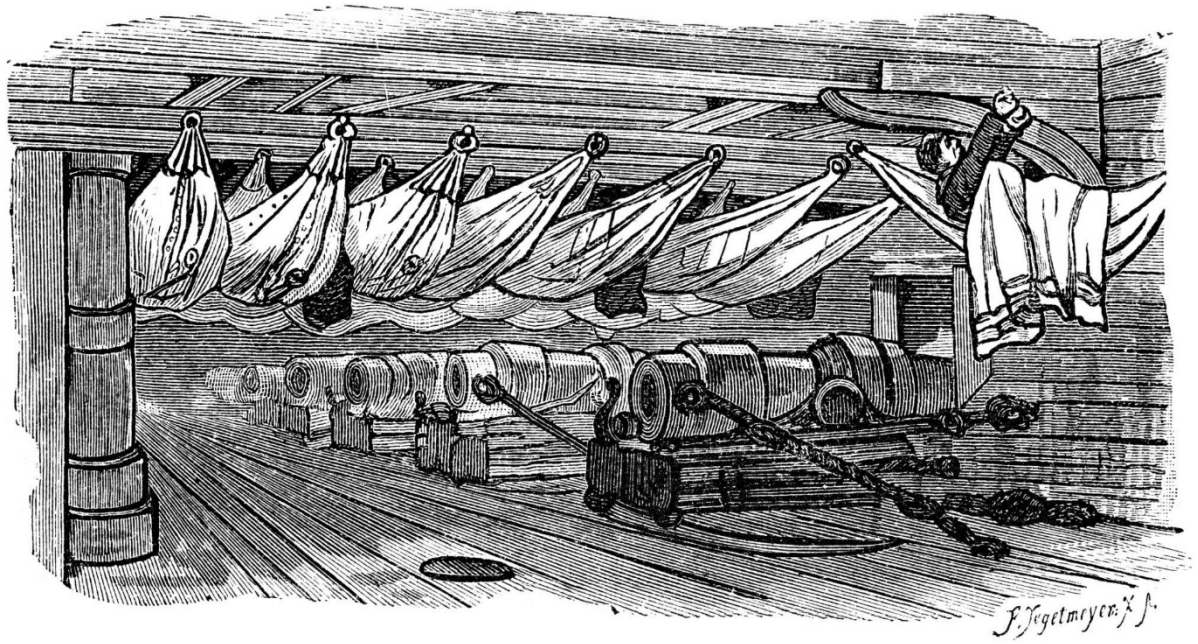
- Flexibiliteit

De hangmat kon op verschillende plaatsen worden opgehangen, afhankelijk van de beschikbare ruimte. De hangmat werd daardoor een onmisbaar onderdeel van de uitrusting van zeilschepen.

De hangmat bij de Koninklijke Marine.

Voor de Nederlandse marine werd de hangmat eveneens een belangrijk onderdeel van de scheepsuitrusting. Op oorlogsschepen uit de achttiende en negentiende eeuw sliepen de matrozen doorgaans in hangmatten die in de verblijven (baksruimten) van de bemanning werden opgehangen. De slaapplaatsen bevonden zich vaak op het tussendek of in een speciaal daarvoor ingerichte ruimte.

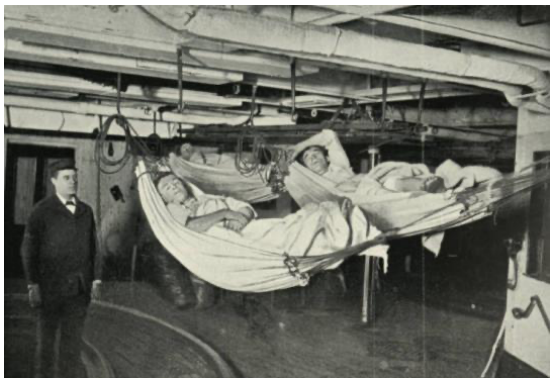

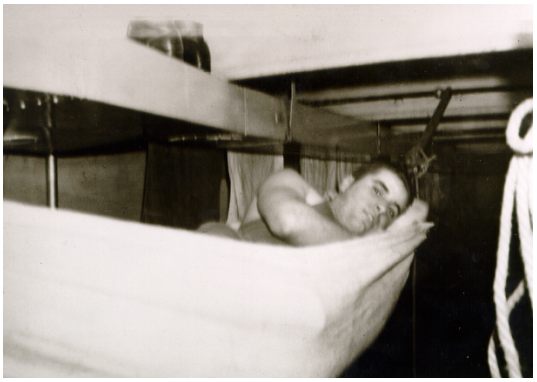
- De ophanging

De hangmat werd aan beide uiteinden opgehangen aan haken, ringen of speciale bevestigingspunten (Stangen aan het onderdek bevestigd, z.g.n. Klambaaien). De hangmat kon na gebruik worden verwijderd, zodat de ruimte weer beschikbaar was voor andere werkzaamheden.
De afstand tussen de ophangpunten was zodanig dat de hangmat enigszins doorhing.
Hierdoor kon de matroos diagonaal in de hangmat liggen. Dat was belangrijk, omdat de hangmat anders te kort zou zijn om comfortabel te slapen.

- Het dagelijks gebruik

Een matroos had doorgaans een eigen hangmat, voorzien van stamboeknummer. Na gebruik werd deze opgerold of opgevouwen en opgeborgen. Op veel marineschepen werden hangmatten overdag opgeborgen in speciale netten of bakken langs de verschansing.

Deze opgeborgen hangmatten hadden nog een tweede functie: zij konden bij gevechten dienen als bescherming tegen rondvliegende splinters en kogels. De hangmat was dus niet alleen een slaapvoorziening, maar ook een onderdeel van de veiligheidsuitrusting van het schip.

De hangmat op Nederlandse marineschepen in de negentiende eeuw.

In de negentiende eeuw bleef de hangmat een belangrijke slaapvoorziening aan boord van Nederlandse oorlogsschepen.

Dat gold ook voor schepen zoals het ramtorenschip Hr.Ms. Buffel, dat in 1868 in dienst kwam. De bemanning van dergelijke schepen beschikte over beperkte verblijfsruimte. Het gebruik van hangmatten maakte het mogelijk om een relatief groot aantal matrozen onder te brengen. Opgemerkt moet worden dat de commandant en officieren in bedden (kooien) sliepen.

De hangmatten werden opgehangen in de verblijven van de bemanning, waarbij de beschikbare ruimte zo efficiënt mogelijk werd benut. De inrichting van de verblijven verschilde per schip en was afhankelijk van de grootte, de indeling en het aantal bemanningsleden.
Voor een schip als de Buffel was de hangmat dus een praktische oplossing voor het beperkte ruimteaanbod aan boord. Nadat de Buffel in 1896 als oorlogschip uit de vaart werd genomen en omgebouwd als logement,- en opleidingschip, waarbij 350 jongens moesten worden gehuisvest was de hangmat de ideale oplossing. In de zestiger jaren lag de Buffel als logementschip bij het TOKM in Amsterdam om de aankomend machinisten te huisvesten. In 1963 werden de hangmatten vervangen voor stapelbedden wat bij de mannen ‘gemengde gevoelens’ opriep.

De overgang naar kooien en bedden

Aan het einde van de negentiende eeuw en in de twintigste eeuw veranderde de inrichting van marineschepen geleidelijk.
De hangmat werd steeds vaker vervangen door vaste kooien of metalen bedden.

Dat had verschillende oorzaken:
- Grotere schepen boden meer verblijfsruimte.
- De inrichting van bemanningsverblijven veranderde.
- De eisen aan comfort en hygiëne werden hoger.
- Nieuwe constructies maakten vaste slaapplaatsen mogelijk.

Toch bleef de hangmat nog lange tijd in gebruik, vooral op kleinere oorlogsschepen en bij bepaalde marines.

Stapelbedden

Ook tegenwoordig wordt de hangmat nog gebruikt op sommige schepen, bijvoorbeeld als tijdelijke slaapplaats of als onderdeel van traditionele maritieme uitrusting.

De introductie van de hangmat bij de Royal Navy

De hangmat werd vermoedelijk omstreeks 1600 geïntroduceerd bij de Britse marine.
In de zeventiende eeuw werd hij geleidelijk gebruikelijker. In de achttiende eeuw werd de hangmat officieel een onderdeel van de uitrusting van de Royal Navy.
Een groot Brits linieschip kon honderden zeelieden aan boord hebben. Een goed voorbeeld is de beroemde HMS Victory, het vlaggenschip van admiraal Nelson tijdens de Slag bij Trafalgar in 1805.
De hangmatten werden doorgaans evenwijdig aan de lengteas van het schip opgehangen.
Dit was een bewuste keuze. Wanneer het schip rolde, konden de hangmatten min of meer gelijktijdig meebewegen. Daardoor werd de beweging van het schip minder hinderlijk.
Op grote linieschepen was de beschikbare ruimte bijzonder beperkt. De ruimte tussen twee hangmatten kon soms slechts ongeveer 45 centimeter bedragen. De bemanning sliep dus dicht op elkaar. De hangmat van de Royal Navy bestond in de negentiende eeuw doorgaans uit stevig canvas. De constructie was eenvoudig, maar doelmatig.

Wanneer de bemanning 's morgens moest opstaan, werd het bevel gegeven: **“Up all hammocks!”**
De hangmatten werden vervolgens afgenomen, opgerold en opgeborgen. 's Avonds volgde het tegenovergestelde bevel: **“Down hammocks!”** De hangmatten werden dan weer opgehangen.
Deze routine was noodzakelijk omdat het geschutsdek overdag vrij moest blijven.

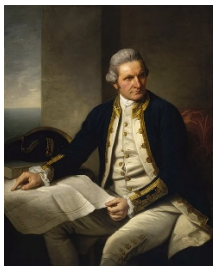
De ruimte die 's nachts als slaapplaats werd gebruikt, kon overdag dienen voor:
- het bedienen van het geschut;
- het uitvoeren van onderhoud;
- het verrichten van dagelijkse werkzaamheden;
- het eten van de bemanning.

Een bijzonder aspect van de Britse marine hangmat was de manier waarop deze werd opgeborgen. De opgerolde hangmatten werden in speciale rekken of netten langs de verschansing geplaatst. Deze constructies werden aangeduid als ***hammock nettings of hammock cranes.***

De hangmat als reddingsmiddel

Een minder bekend aspect van de Britse marine hangmat is het gebruik ervan als hulpmiddel bij het overleven op zee. In de negentiende eeuw werd onderzocht of hangmatten konden dienen als drijfmiddel. In 1870 voerde commandant ***Cyprian Bridge*** van HMS Caledonia proeven uit met een hangmat. Een goed opgerolde hangmat met matras en deken bleek tijdelijk het gewicht van meerdere personen te kunnen dragen.
De proeven trokken de aandacht van Britse marineofficieren en reddingsorganisaties. Er werd onderzocht of de hangmatten konden worden voorzien van kurkvulling of waterdichte materialen, zodat zij langer drijfvermogen zouden behouden. De hangmat kon dan bij een schipbreuk worden gebruikt als een soort geïmproviseerd reddingsmiddel. Dit onderzoek werd onder meer gepubliceerd in het tijdschrift van de RNLI.

De ontdekkingsreiziger capt. James Cook (1728 – 1779) heeft waarschijnlijk de ‘spreader’ geïntroduceerd bij de Royal Navy, dit is een houten balkje aan de uiteinden van de hangmat om te voorkomen dat deze te veel naar elkaar toe getrokken worden waardoor het ligcomfort toeneemt.

Capt James Cook

Hangmat spreader.

De hangmat als cultureel erfgoed

De hangmat heeft tegenwoordig een heel andere betekenis dan vroeger.
In Zuid-Amerika en het Caribisch gebied blijft hij een belangrijk onderdeel van de traditionele cultuur.
In Europa is hij vooral bekend als een comfortabele rustplaats in de tuin of op vakantie.
Maar de historische betekenis is veel groter. De hangmat is een voorbeeld van een inheemse technologie die door Europese ontdekkingsreizigers werd overgenomen en vervolgens wereldwijd werd verspreid. De geschiedenis ervan laat zien hoe een eenvoudige uitvinding een belangrijke rol kon spelen in de ontwikkeling van de scheepvaart.

Samenvatting

Periode	**Ontwikkeling**
Circa 2000 v.Chr. of eerder	Vroege vormen van hangmatten in Midden- en Zuid-Amerika.
1492	Columbus en zijn bemanning maken kennis met de hangmat.
16e eeuw	Europese zeelieden nemen de hangmat over.
17e–18e eeuw	Hangmat wordt een gebruikelijke slaapvoorziening op zeilschepen.
19e eeuw	Hangmat is standaarduitrusting op veel marineschepen.
20e eeuw	Geleidelijke overgang naar vaste kooien en bedden.
Heden	Hangmat blijft bestaan als recreatief gebruiksvoorwerp en cultureel erfgoed.

Bronnen div. Internet sites en AI.